

บีพลึงซ่อนไว้ ณ เบื้องหลังสาระอันขัดแย้งของกัญญา

อภิรักษ์ โปษยานนท์ (หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2530)

คงจะเป็นการง่ายเกินไปที่จะสรุปว่าผลงานชุดล่าสุดของกัญญา เจริญศุภกุล ซึ่งจัดแสดงอยู่ ณ หอศิลป์ พระศรี ในขณะที่จนถึงวันที่ 26 กรกฎาคม นั้น ไม่ได้เป็นอะไรมากเกินไปกว่าการปาดหมึกสีดำไปมาอย่างเร่งรีบลงบนพื้นผิวสีขาว ข้าพเจ้าได้พบบางสิ่งที่น่าประหลาดใจในงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ของกัญญาชุดนี้ ผลงานเหล่านี้สื่อถึงลีลาจังหวะจะโคนอันหนักแน่นที่กระหน่ำลงบนพื้นที่ ซึ่งค่อยๆ เหยียดขยายออกไป ไม่เพียงตัวพื้นที่นั้นเองจะหมดปริมาตรลงก่อนที่ลีลาจังหวะจะได้หยุดการเคลื่อนไหว แต่องค์ประกอบของสีและเส้นยังได้ถูกตัดทอนให้เหลือแต่เพียงสิ่งที่จำเป็นจริงๆ ต่อการนำเสนอเท่านั้น ซึ่งเหลือเพียงแคสีดำและสีขาว องค์ประกอบด้านบวกและด้านลบภาวะเย็นและภาวะร้อน จังหวะช้าและเร็ว การสร้างภาพลวงตาและการสร้างนัยให้อ้างอิงถึง แต่ถ้าเราในฐานะที่เป็นผู้เสพย์ดูผลงาน ยอมที่จะให้คุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้มาปลุกเร้าภาวะบางอย่างข้างในตัวเราแล้วละก็ ตัวเราเองก็สามารถที่จะถูกนำพาให้ลอยสูงขึ้นไปสู่อาณาจักรของความสงบนิ่งได้

ดร. เจตนา นาควัชระ เขียนบทแนะนำตัวงานในสูจิบัตรไว้อย่างกระฉับกระเฉงว่า “เส้นหนึ่งของงานของกัญญาอยู่ที่ความไม่คงที่อันน่าชื่นชม ณ ที่ซึ่งเราไม่อาจแยกแยะได้ว่าอะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจและอะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการลองคิดลองทำคุณค่าของผลงานเหล่านี้สามารถเทียบวัดได้อย่างง่ายดาย ไม่จำเป็นต้องสื่อสารทางสายตาสายตาอย่างพิเศษจำเพาะ เบื้องหลังผลงานเหล่านี้คือพลังอันล้นเหลือที่ได้ถูกซ่อนไว้ ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นให้เราคิดและจินตนาการต่อ” ตัวเราเองก็ยังคงกลับมาถามตัวเราเองต่อได้อีกว่าอะไรคือพลังที่ถูกเก็บซ่อนไว้ จิตสำนึกแห่งยุคสมัยใช่หรือไม่ หรือมันสื่อถึงความรู้สึกวิตกกังวลของตัวศิลปินต่อความไม่แน่นอนต่างๆ จนถึงกับต้องระบายสีแปร่งที่เปี่ยมไปด้วยพลังให้เห็น หรือทว่ามันคือจินตนาการจากตัวเราผู้ดู ที่ได้ก่อเกิดขึ้นขณะที่เรากำลังเผชิญหน้ากับเหล่าผลงานภาพจิตรกรรมและภาพพิมพ์เอกรงค์ของกัญญา เพื่อที่จะค้นหาคำตอบต่อคำถามเหล่านี้ เราควรยอมปล่อยให้ตัวเราเองรู้สึกได้ถึงลีลาจังหวะอันหนักแน่นที่ปรากฏอยู่ในชุดผลงานของกัญญาที่ชื่อว่า ถ้อยความที่เปี่ยมไปด้วยพลังนี้เสียก่อน

เฉกเช่นเดียวกับนักปรัชญา เหล่าศิลปินได้อาศัยอยู่ในโลกของความคิด ซึ่งโลกของศิลปินนี้แตกต่างเป็นอย่างมาจากโลกของนักธุรกิจหรือพ่อค้า สำหรับศิลปินแล้ว สังคมเป็นเพียงโลกใบใหญ่ของสุนทรียภาพ การผลิตสินค้า การซื้อขายไป สังคมจึงเป็นที่ซึ่งพวกเขาและเธอรู้สึกแปลกแยกด้วย จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่บรรดาศิลปินเลือกที่มีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ ราวกับว่าการปลีกวิเวกเป็นกิจวัตรหนึ่งในการดำเนินอาชีพของพวกเขา ซึ่งศิลปินสามารถเอาการที่พวกเขาปฏิเสธคุณค่าต่างๆ ตามกรอบของโลกของบรรดากฎหมายนำไปใช้เป็นอุปกรณ์ชะงัดจัดฝ่าประตู่เพื่อที่จะปลดปล่อยให้พวกเขาไปสู่การเป็นอิสระชนอย่างแท้จริง ในกรณีของกัญญา เธอได้ตัดทอนคุณลักษณะต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องจนเหลือแต่เพียงสารัตถะที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งก็คือสีดำ สีขาว และการลงมือ

วาด สิ่งที่ยังปรากฏเหลือให้เห็นอยู่ในงานของเธอก็คือผืนเนื้อกระดาษสีขาวอันราบเรียบ และกากอณูสีดำอันเกิดจากการลงมือวาดของเธอ

เนื่องด้วยการสืบสาวสิ่งใดสิ่งหนึ่งอาจจะนำไปสู่การพบอีกสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ร่องรอยของการสะบัดวาดฝีแปรงที่ปรากฏในผลงานของกัญญา ผู้ชมอาจจะย้อนระลึกได้ถึงพลังอันซ่อนเร้นที่คล้ายคลึงกันที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมแนว automatic ของศิลปินอย่าง Jean Miro และ André Masson หรือรวมทั้งที่ปรากฏอยู่ในจิตรกรรมที่เน้นการสำแดงลีลาอย่างของ Hans Hartung, Hans Hofmann, Franz Kline, William de Kooning, Jackson Pollock และ Robert Motherwell ศิลปินวัยสี่สิบปีอย่างกัญญาอธิบายเสริมว่า “ตัวดิฉันเองชื่นชมงานจิตรกรรมขนาดใหญ่ของ Hartung, Kline และ Pollock เมื่อครั้งที่ยังเรียนอยู่มหาวิทยาลัยศิลปากร และที่นครชิคาโก แต่ผลงานชุดล่าสุดของดิฉันไม่มีอะไรที่เชื่อมโยงกับบรรดาศิลปินเหล่านั้น แร้งบินดาลในการผลิตงานชุดนี้มาจากข้างในตัวของดิฉันเอง มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่มาจากใจและดิฉันต้องการหนีไปให้พ้นจากภาวะความวุ่นวายเพื่อไปสู่ภาวะอันสงบรื่นรมย์ ความสงบนิ่งนี้คล้ายกับประสบการณ์ที่ใครก็ได้อาจจะได้รับจากการเดินเข้าไปในวัดญี่ปุ่น” กัญญายังกล่าวอีกว่าก่อนที่จะเริ่มลงมือวาดรูปเธอมักจะนำพาอารมณ์จิตใจของเธอให้เข้าสู่ภาวะใดภาวะหนึ่งก่อน อาจจะเป็นความรู้สึกถึงภาวะรื่นรมย์อันนอกเหนือการควบคุม ภาวะเคลิบเคลิ้มอันน่าปลาบปลื้ม ภาวะความเป็นหนุ่มเป็นสาว ภาวะไร้เดียงสา ภาวะโกรธเกรี้ยว หรือกระทั่งภาวะรู้สึกได้ถึงจังหวะของฝีเท้าของม้าที่กำลังวิ่งควบ ผู้ชมอาจจะเทียบงานจิตรกรรมประเภทนี้ของกัญญาได้กับงานภาพวาดพู่กันด้วยหมึกดำบนผืนกระดาษขาวของจีน กัญญาซึ่งบรรพบุรุษของเธอเป็นชาวจีนได้บอกเล่าว่าตอนยังเป็นเด็ก บิดาของเธอได้เคยเอาภาพวาดพู่กันรูปวิวทิวทัศน์และรูปสัตว์มาให้อาเธอดู และเธอก็รู้สึกได้ถึงความงามอันน่าทึ่งของภาพเหล่านั้น แต่โดยส่วนตัวแล้วเธอรูสึกว่างานชุด ถ้อยความ ของเธอชุดนี้ห่างไกลจากลักษณะที่ปรากฏในงานภาพวาดพู่กันและจิตรกรรมที่เน้นฝีแปรงของจีน

ด้วยเลือดเนื้อเชื้อไขของความเป็นคนจีนที่เป็นมรดกติดอยู่ในตัวเธอ ด้วยประสบการณ์ต่อวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่เธอมี และด้วยการเน้นย้ำความสนใจต่อประเด็นความรื่นรมย์อันสงบนิ่งของเธอ คนที่มีโอกาสได้ชมผลงานของเธอต่างล้วนสงสัยว่ากัญญามีวิธีรังสรรค์ฝีแปรงอันทรงพลังได้อย่างไร สำหรับศิลปินหญิงผู้นี้แล้ว ผืนกระดาษได้กลายเป็นลานเวทีให้กับการแสดงออกของลีลาการลงฝีแปรงพู่กันของเธอ เริ่มจากขณะที่แขนได้เคลื่อนไหวกลางอากาศ เข้ามาปะทะกันกับพื้นผิวสีขาวอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างเต็มกำลัง และหยุดแต้มหมึกสีดำลงบนพื้นผิวอย่างปัจจุบันทันด่วน ต่างล้วนเป็นขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการผลิตงานศิลปะ และขณะที่กระบวนการต่างๆ อันกำหนดกะเกณฑ์ไม่ได้เหล่านี้สิ้นสุดลง อากัปกิริยาการกระทำของตัวศิลปินก็จบลงตามไปด้วย ในช่วงเวลานั้นนั่นเองเนื้อหาสาระก็ได้ถูกกำหนดขึ้น แต่ผู้ชมก็ยังคงตกตะลึงอยู่ไม่หาย จากที่ได้เห็นในผลงานของเธอ กัญญามีลีลาในการสร้างสรรค์งานอย่างรวดเร็ว ซึ่งนั่นดูจะขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของตัวงานที่สื่อแสดงออกถึงความรื่นรมย์และความสงบนิ่ง ผู้ชมอาจจะถึงกับโต้เถียงได้ว่างานเน้นฝีแปรงของเธอนั้นช่างเต็มไปด้วยความโกลาหลและความสับสนเสียกระไร

บนเวทีการแสดง นักเดินบัลเลต์จะหมุนและหันตัวก่อนที่จะกระโดดลงบนพื้นเวทีอย่างไม่มีผิดพลาด และแล้วก็เลื่อนไหลไปยังอีกลีลาหนึ่งราวกับเป็นหงส์อันสง่างาม เราผู้ดูผู้ชมต่างปรบมือให้กับความสามารถของเธอในการควบคุมลีลาท่วงท่าอันซับซ้อนภายใต้พื้นที่อันจำกัด กัญญาก็เฉกเช่นเดียวกับนักเต้นที่มีความเชื่อมั่น เธอได้

ควบคุมเวทีการแสดงของเธอซึ่งก็คือแผ่นกระดาษขาวได้เป็นอย่างดี สัญชาตญาณของความเป็นผู้หญิงของเธอได้เคลื่อนไหวอย่างแน่วแน่และสง่างาม ผิดกันตรงที่พื้นที่ซึ่งกัญญาใช้แสดงออกถึงการเคลื่อนไหวของเธอนั้นแตกต่างออกไปจากพื้นที่ของนักเต้น ด้วยลักษณะทางกายภาพแล้วพื้นที่ของเวทีการเต้นต่างจากพื้นที่ที่ปรากฏในภาพของงานทัศนศิลป์ พื้นที่ประเภทหลังเป็นพื้นที่ในจินตนาการของศิลปิน เป็นพื้นที่ที่เปิดให้ความคิดสร้างสรรค์ได้ทำงาน

สาระของภาพวาดก็คือระนาบของตัวภาพ สาระของระนาบของภาพก็คือภาวะสองมิติที่ปรากฏอยู่ในภาพ แต่ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะ สิ่งที่ได้ถูกวาดลงไปบนพื้นผิวอันแบนราบสามารถสมมุติสร้างภาวะสามมิติขึ้นมาได้ นอกจากนี้ในกระบวนการนี้เองเรายังสามารถมองเห็นถึงการปะทะเสียดทานกันอย่างตึงเครียดปรากฏในระนาบของพื้นผิวได้ ผลลัพธ์ของการปะทะนี้เป็นไปอย่างที่บรมครูศิลปะแนว abstract expressionist อย่าง Hans Hofmann ได้กล่าวไว้ว่ามันเป็นเรื่องของ “การผลักดันและการดูดดึงของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นบนพื้นผิวอันแบนราบพื้นผิวหนึ่ง” นอกเหนือไปกว่านั้น ยิ่งเมื่อมีเพียงแต่สีขาวและสีดำเท่านั้นที่ถูกใช้ ทำให้การปะทะที่เกิดขึ้นในงานของกัญญาจึงเป็นไปอย่างสุดขั้ว อีกทั้งยังสร้างความคลุมเครือที่ว่าพื้นที่เดียวกันนี้สามารถมีสรรพสิ่งที่ตรงกันข้ามมาอยู่ร่วมกันได้ ดังเช่นในผลงานของกัญญาชุดนี้ที่ความเป็นด้านบวกับภาวะความเป็นด้านลบและความราบแบนกับความลึกสามารถมาเผชิญหน้ากันได้ พลังของเหล่าภาพจิตรกรรมอย่างเช่นในงานชิ้นที่ชื่อว่า *ถ้อยความ 7 และ ทะยาน* จึงอยู่ที่รูปร่างที่ดูคล้ายกับที่เกิดจากฝีแปรงและเส้นสาย ซึ่งพวกมันได้ล่องลอยไปมาบนบริเวณระนาบพื้นผิวสีขาวได้อย่างน่าทึ่ง เราได้เห็นถึงการปะทะกันแข่งขันกันระหว่างบริเวณของกระดาษขาวที่ได้ถูกปล่อยว่างปราศจากการสัมผัสกับรอยฝีแปรงสีดำที่ขีดเขียนไปมาเป็นรูปทรงต่างๆ ในขณะที่แนวขอบในส่วนหนึ่งของเนื้อกระดาษสีขาวดูเหมือนว่าจะรีบวิ่งไถลผ่านเลยออกไปจากพื้นที่ ที่ดู “เป็นจริง” แต่เส้นสายสีดำกลับดูเหมือนจะหลุดลอยตัวออกห่างไปสู่เขตแดนอันไม่รู้จุดสิ้นสุด และในช่วงเวลานี้เองที่ผู้ดูจะตระหนักได้ว่าแท้จริงแล้วตัวสรรพสิ่งเองมันไม่ได้สำแดงอะไรออกมาเลย มีเพียงแต่สัมผัสพื้นภาพระหว่างสรรพสิ่งต่างๆ ต่างหากที่ได้สร้างความหมายให้แก่พวกมัน และเมื่อนั้นเขาก็จะสามารถจับต้องคุณสมบัติทางจิตวิญญาณของตัวผลงานได้ ซึ่งประสบการณ์นี้เองสามารถนำไปสู่แนวคิดที่ว่า การดูงานศิลปะเหมือนกับเป็นบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายคลึงกับประสบการณ์maya

ผู้ชมที่สนใจเรื่องอัตลักษณ์ของความเป็นไทยอาจจะเถียงได้ว่าพวกเขาไม่พบความเป็นไทยในงานของกัญญาชุดนี้เลย แต่พวกเขาควรจะพิจารณางานสร้างสรรค์ชุด *ถ้อยความ* ชุดนี้ให้ไกลยิ่งขึ้นกว่าเดิมสักเล็กน้อย นอกเหนือไปจากข้อเท็จจริงที่ว่ากัญญาเกิดในจังหวัดนครราชสีมาแล้วตัวเธอยังมีความเป็นศิลปินไทยอย่างเต็มเปี่ยม เธอมักเอาวัสดุที่พบหาได้โดยทั่วไปตามท้องถนนมาใช้ในงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ของเธอ เธอชอบใช้วัตถุติดต่างๆ ตามสภาพธรรมชาติที่ดิบๆ ขาดการปรุงแต่ง แม้พิมพ์ที่ใช้ในงานภาพพิมพ์ของเธอมักจะเป็นแม่พิมพ์หินมากกว่าแม่พิมพ์โลหะ ภาพจิตรกรรมของเธอก็มักทำจากการเอาหมึกจีนธรรมดาๆ มาวาดลงบนกระดาษสาที่ทำมาจากภาคเหนือของไทย ที่สำคัญที่สุดก็คือการแสดงออกด้วยการวาดรูปที่สื่อออกมาบนพื้นสีขาวนั้นได้ออกมาจากหัวใจของตัวศิลปินคนนี้ผู้ซึ่งมีความเป็นไทยเป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่ยืนยันได้เป็นอย่างดีก็คือสิ่งที่เธอได้กระทำลงไปในงานของเธอ ซึ่งไม่ต้องอาศัยคำบรรยายอื่นใดมาสร้างเหตุผลประกอบอีก และในท้ายที่สุดได้นำไปสู่การสร้างสรรค์เนื้อหาสาระอันเปี่ยมไปด้วยพลัง